Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (голям състав)

26 март 2019 година*

„Преюдициално запитване — Защита на потребителите — Директива 93/13/ЕИО — Членове 6 и 7 — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Клауза за предсрочна изискуемост в договор за ипотечен кредит — Обявяване на частична неравноправност на клаузата — Правомощия на националния съд при наличие на клауза, квалифицирана като „неравноправна“ — Заместване на неравноправната клауза с норма от националното право“

По съединени дела C-70/17 и C-179/17

с предмет преюдициални запитвания, отправени на основание член 267 ДФЕС съответно от Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания) с акт от 8 февруари 2017 г., постъпил в Съда на 9 февруари 2017 г., и от Juzgado de Primera Instancia nº 1 de Barcelona (Първоинстанционен съд № 1 Барселона, Испания) с акт от 30 март 2017 г., постъпил в Съда на 7 април 2017 г., в рамките на производства по дела

Abanca Corporación Bancaria SA

срещу

Alberto García Salamanca Santos (C-70/17),

и

Bankia SA

срещу

Alfonso Antonio Lau Mendoza,

Verónica Yuliana Rodríguez Ramírez (C-179/17),

СЪДЪТ (голям състав),

състоящ се от: K. Lenaerts, председател, R. Silva de Lapuerta, заместник-председател, A. Prechal, M. Vilaras, F. Biltgen, K. Jürimäe и C. Lycourgos, председатели на състави, E. Juhász, M. Ilešič, E. Levits, L. Bay Larsen, D. Šváby и S. Rodin (докладчик), съдии,

генерален адвокат: M. Szpunar,

секретар: L. Carrasco Marco, администратор,

* Език на производството: испански.

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 15 май 2018 г.,

като има предвид становищата, представени:

– за Abanca Corporación Bancaria SA, първоначално от J. Massaguer Fuentes и C. Vendrell Cervantes, abogados, а впоследствие от D. Sarmiento Ramírez-Escudero, abogado,

– за Bankia SA, от J. M. Rodríguez Cárcamo и A. M. Rodríguez Conde, abogados

– за испанското правителство, от M. J. García-Valdecasas Dorrego, в качеството на представител,

– за унгарското правителство, от M. Z. Fehér, в качеството на представител,

– за полското правителство, от B. Majczyna, в качеството на представител,

– за Европейската комисия, от J. Baquero Cruz, N. Ruiz García и A. Cleenewerck de Crayencour, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 13 септември 2018 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалните запитвания се отнасят до тълкуването на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273), по-специално членове 6 и 7.

2 Преюдициалното запитване по дело C-70/17 е отправено в рамките на спор между Abanca Corporación Bancaria SA и г-н Alberto García Salamanca Santos по повод последиците от установяването на неравноправност на клауза за предсрочна изискуемост, която се съдържа в клауза 6 bis от договора за ипотечен кредит, сключен между двете страни.

3 Преюдициалното запитване по дело C-179/17 е отправено в рамките на спор между Bankia SA срещу г-н Alfonso Antonio Lau Mendoza и г-жа Verónica Yuliana Rodríguez Ramírez по повод висящо пред запитващата юрисдикция искане за принудително изпълнение върху имота, ипотекиран като обезпечение за плащанията по отпуснат кредит.

Правна уредба

Правото на Съюза

4 Двадесет и четвъртото съображение от Директива 93/13 уточнява, „че съдилищата и административните органи на държавите членки трябва да разполагат с адекватни и ефективни средства да наложат преустановяването на включването на неравноправни клаузи в потребителски договори“.

5 Член 1, параграф 1 от тази директива гласи:

„Настоящата директива има за цел да сближи законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител“.

6 Член 3 от посочената директива гласи:

„1. В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

2. Не се счита за индивидуално договорена клауза, която е съставена предварително и следователно потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, по-специално във връзка с договори с общи условия.

[…]“.

7 Член 6, параграф 1 от същата директива предвижда:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

8 Съгласно член 7, параграф 1 от Директива 93/13:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

Испанското право

9 Член 1124 от Código Civil (Гражданския кодекс) гласи:

„Правото на разваляне на договорното правоотношение е присъщо за двустранните договори, в случай че една от страните не изпълни задълженията си.

Увредената страна може да поиска изпълнение или разваляне на договора, като и в двата случая може да претендира за обезщетение на вредите и лихви. Увредената страна може да поиска разваляне на договора дори след като е поискала изпълнение, когато то се окаже невъзможно.

Съдът постановява исканото разваляне на договора, освен ако няма основания да определи срок за изпълнение на задължението“.

10 Съгласно член 1303 от Гражданския кодекс:

„При обявяване на договора за недействителен всяка от страните е длъжна да върне на другата получените по този договор вещи заедно с плодовете и платената цена заедно с лихвите, освен ако в следващите членове не е предвидено друго“.

11 Член 1857, параграф 1 от този кодекс предвижда, че съществен елемент на *договорите* за *ипотечен* кредит е обстоятелството, че те се учредяват, „за да обезпечат изпълнението на главното задължение“.

12 Член 1858 от този кодекс гласи:

„[…] [друг] съществен елемент на тези договори е, че когато настъпи падежът на главното задължение, вещите, предмет на залог или ипотека, могат да бъдат продадени за удовлетворяването на кредитора“.

13 Съгласно член 1876 от същия кодекс:

„[…] ипотеката се прилага пряко и незабавно към вещите, върху които е учредена, независимо в чие владение се намират, за изпълнение на задължението, с оглед на което е учредена като обезпечение“.

14 Ley 1/2000, de Enjuiciamiento Civil (Закон 1/2000 за Гражданския процесуален кодекс) от 7 януари 2000 г. (BOE № 7 от 8 януари 2000 г., стр. 575, наричан по-нататък „LEC“) е изменен с Ley 1/2013 de medidas para reforzar la protección a los deudores hipotecarios, reestructuración de deuda y alquiler social (Закон 1/2013 относно мерки за засилване на защитата на ипотекарните длъжници, преструктуриране на дълга и социалния наем) от 14 май 2013 г. (BOE № 116 от 15 май 2013 г., стр. 36373), с Real Decreto-Ley 7/2013 de medidas urgentes de naturaleza tributaria, presupuestaria y de fomento de la investigación, el desarrollo y la innovación (Кралски декрет-закон 7/2013 за спешни данъчни и бюджетни мерки за насърчаване на изследванията, развитието и иновациите) от 28 юни 2013 г. (BOE № 155 от 29 юни 2013 г., стр. 48767), впоследствие с Real Decreto-ley 11/2014, de medidas urgentes en materia concursal (Декрет-закон 11/2014 за спешни мерки относно несъстоятелността) от 5 септември 2014 г. (BOE № 217 от 6 септември 2014 г., стр. 69767).

15 Член 693, параграф 2 от LEC, в редакцията в сила към датата на сключване на разглежданите в главното производство договори за ипотечен кредит, посочва:

„Цялата главница и дължимите лихви може да се иска, ако падежът на цялото задължение е уговорен при неплащане на една от договорените вноски и тази уговорка е вписана в регистъра“.

16 Съгласно член 693, параграф 2 от LEC относно предсрочната изискуемост на разсрочени вземания, в редакцията му в сила след подписване на разглежданите в главното производство договори:

„Цялата дължима сума, включваща главница и лихви, може да се иска, при условие че е уговорена пълна предсрочна изискуемост в случай на неплащане най-малко на три месечни вноски или ако длъжникът не е погасил такава част от задължението си, която се равнява на поне три месечни вноски, и тази уговорка е включена в договора за кредит, с който се учредява ипотека, и е вписана в съответния регистър“.

17 Член 695 от LEC относно производството по възражение срещу принудителното изпълнение върху ипотекиран имот, в редакцията му към подписването на разглежданите в главното производство договори, гласи:

„1. В производствата по настоящата глава длъжникът може да възрази срещу принудителното изпълнение само на следните основания:

[…]

4) неравноправност на договорна клауза, която съставлява основание за принудителното изпълнение или позволява да се определи размерът на изискуемото вземане.

2. В случай на възражение по параграф 1 секретарят на съда спира изпълнението и призовава страните да се явят пред съда, издал изпълнителния лист. Страните се призовават най-малко петнадесет дни преди съдебното заседание. В заседанието съдът изслушва страните, приема представените документи и в срок от два дни се произнася с определение.

3. […]

Ако се потвърди наличието на основанието по точка 4, принудителното изпълнение се прекратява, ако договорната клауза съставлява основание за принудителното изпълнение. В противен случай принудителното изпълнение продължава, без да се прилага неравноправната клауза.

4. Определението за прекратяване на принудителното изпълнение или за неприлагане на неравноправна клауза или отхвърлянето на възражението на основанието, предвидено в параграф 1, точка 4 от настоящия член, подлежи на обжалване.

Извън тези случаи определенията, постановени по възражения съгласно настоящия член, не подлежат на обжалване и имат действие единствено в изпълнителното производство, по което са постановени“.

18 Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (Кралски законодателен декрет 1/2007 за преработване на общия закон за защита на потребителите и ползвателите и на други допълващи закони) от 16 ноември 2007 г. (BOE № 287 от 30 ноември 2007 г., стр. 49181), изменен с Ley 3/2014 (Закон № 3/2014) от 27 март 2014 г. (BOE № 76 от 28 март 2014 г., стр. 26967), в член 83 предвижда:

„Неравноправните клаузи са нищожни по право и се считат за несъществуващи. За целта съдът, след като изслуша страните, прогласява нищожността на неравноправните клаузи на договора, който обаче продължава да обвързва страните при същите условия, ако може да продължи да се изпълнява без неравноправните клаузи“.

Споровете в главните производства и преюдициалните въпроси

Дело C-70/17

19 С подписан на 30 май 2008 г. договор г-н García Salamanca Santos и г-жа Varela Pena получават от банка Abanca Corporación Bancaria обезпечен с ипотека кредит в размер на 100 000 EUR, предоставен за срок от 30 години.

20 Клауза 6 bis от този договор, която урежда предсрочната изискуемост, гласи следното:

„6 bis. Предсрочно прекратяване от банката.

Без да е необходимо да отправя предварително покана за изпълнение, [банката] има право да обяви кредита за предсрочно изискуем и да поиска по съдебен ред плащане на цялата главница както на изискуемите вноски, така и на вноските, чийто падеж не е настъпил, заедно с лихвите по кредита, лихви за забава, разходи и съдебни разноски, в следните случаи:

a) неплащане на която и да е вноска за погасяване на лихвите или на главницата, в това число всички части на посочената вноска, като страните се задължават това условие да бъде вписано в книгите на Регистъра за собствеността, в съответствие с предвиденото в член 693 от Закон № 1/2000.

[…]“.

21 Г-н García Salamanca Santos предявява пред компетентния испански първоинстанционен съд иск за отмяна на няколко клаузи от посочения договор за ипотечен кредит, включително на клауза 6 bis, поради това че са неравноправни.

22 Този съд уважава иска и отменя по-специално клауза 6 bis от този договор за ипотечен кредит.

23 Abanca Corporación Bancaria обжалва това решение пред Audiencia Provincial de Pontevedra (Областен съд Понтеведра, Испания), който с решение от 14 май 2014 г. отхвърля жалбата и потвърждава решението на първоинстанционния съд.

24 Abanca Corporación Bancaria подава срещу решението на Audiencia Provincial de Pontevedra (Областен съд Понтеведра, Испания) касационна жалба пред Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания).

25 Според запитващата юрисдикция най-напред клауза 6 bis е неравноправна, тъй като предвижда в договора за ипотечен кредит предсрочна изискуемост на задължението, когато длъжникът не плати и една месечна вноска по кредита. Изразява съмнения относно възможността с оглед на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 договорната клауза да се обяви за частично неравноправна, като се запази частта от тази клауза, която не се счита за неравноправна. В това отношение по същество счита, че изключването на неравноправен елемент в договорната клауза и запазването на останалото ѝ съдържание, което няма неравноправен характер, не представлява изменение или подмяна на договорното съдържание.

26 По-нататък запитващата юрисдикция поставя въпроса дали е в съответствие с разпоредбите на Директива 93/13 да се прилага субсидиарно разпоредба от националното право, за да се продължи започнатото производство за принудително изпълнение върху ипотекиран имот в приложение на клауза за предсрочна изискуемост в договор за ипотечен кредит, чиято неравноправност е установена от национален съд, когато това производство се счита за по-благоприятно за потребителя от обикновеното изпълнително производство.

27 При тези обстоятелства Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Следва ли член 6, параграф 1 от Директива 93/13 да се тълкува в смисъл, че допуска възможността при произнасянето относно неравноправния характер на клауза за предсрочна изискуемост — включена в договор за ипотечен кредит, сключен с потребител, която, освен други случаи на непогасяване на вноски, предвижда предсрочна изискуемост при неплащането на една вноска — националният съд да обяви неравноправния характер само на условието или хипотезата на неплащане на една [единствена] вноска, като запази действието на договорената предсрочна изискуемост поради неплащането на вноски, която

също е общо предвидена в същата клауза, независимо че конкретната преценка за действителност или неравноправност трябва да се направи едва в момента на упражняването на това правомощие [за обявяване на предсрочна изискуемост на кредита]?

2) В съответствие с Директива 93/13, има ли националният съд правомощието — след обявяване на недействителността на клауза за предсрочна изискуемост, включена в договор за заем или кредит, обезпечен с ипотека — да прецени, че субсидиарното прилагане на разпоредба от националното право, въпреки че тя предвижда започване или продължаване на производството за принудително изпълнение срещу потребителя, е по-благоприятно за потребителя, отколкото прекратяването на особеното производство за принудително изпълнение върху ипотекиран имот и предоставянето на кредитора на възможност да поиска разваляне на договора за заем или кредит или да претендира дължимите суми и последващото принудително изпълнение на осъдителното решение, без да са налице предимствата, които особеното производство за принудително изпълнение върху ипотекиран имот предоставя на потребителя?“.

Дело C-179/17

28 На 22 юни 2005 г. г-жа Rodríguez Ramírez и г-н Lau Mendoza сключват с банка Bankia договор за ипотечен кредит за сумата от 188 000 EUR, предоставен за срок от 37 години.

29 Клауза 6 bis от този договор, озаглавена „Предсрочно разваляне от кредитната институция“, предвижда следното:

„Независимо от уговорения срок по настоящия договор банката кредитодател може да обяви предсрочно настъпването на падежа по кредита, като счете договора за развален и целия дълг за предсрочно изискуем, по-специално в случай на неплащане в срок на една, няколко или всички вноски съгласно втората клауза [уреждаща погасяването]“.

30 След неплащане на 36 месечни вноски от длъжниците по главното производство Bankia предявява пред Juzgado de Primera Instancia nº 1 de Barcelona (Първоинстанционен съд № 1 Барселона) иск за принудително изпълнение върху имота, ипотекиран като обезпечение на плащането по отпуснатия кредит.

31 Запитващата юрисдикция посочва, че съгласно практиката на Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания), когато сезиран с особено производство за принудително изпълнение върху ипотекиран имот съд установи, че производството се основава на неравноправна клауза, която по-специално предвижда предсрочна изискуемост на задължението по договор за кредит при неплащане на една месечна вноска, този съд трябва, вместо да обяви прекратяване на изпълнението на основание член 695, параграфи 1 и 3 от LEC, да продължи производството. Този резултат ще бъде постигнат, като такава клауза се замести с правилото, предвидено в член 693, параграф 2 от LEC, в редакцията му в сила след подписването на договора за ипотечен кредит, посочен в точка 28 от настоящото решение, което позволява настъпване на предсрочна изискуемост на кредита при неплащане на най-малко три месечни вноски.

32 Според запитващата юрисдикция от съдебната практика следва, че прекратяването на изпълнението предполага след постановяването на такова прекратяване банката да може да се позове на член 1124 от Гражданския кодекс, който позволява да се предяви пред сезирания съд иск за разваляне на договора. Въз основа на съдебното решение по този иск ще се образува обикновено изпълнително производство, което ще позволи да се наложи запор върху всички вещи на длъжника, включително и жилището му.

33 Запитващата юрисдикция посочва също, че според Tribunal Supremo (Върховен съд), когато ипотекираният имот е жилище на длъжника, при особеното производство за изпълнение върху ипотекирания имот, за разлика от обикновеното изпълнително производство, са налице някои особености за защита на длъжника. Тези особености включват по-специално възможността за длъжника да вдигне запора върху имота, да определи минимална цена, под която имотът на длъжника да не може да бъде изнесен на публична продан, и признатата на длъжника възможност да се освободи от задължението си, когато сумата, получена от публичната продажба, е недостатъчна да покрие цялото задължение. С оглед на тези особености Tribunal Supremo (Върховен съд) постановява, че особеното производство за изпълнение върху ипотекиран имот е по-благоприятно за интересите на потребителите от обикновеното изпълнително производство, което започва след установителен иск на основание член 1124 от Гражданския кодекс.

34 Запитващата юрисдикция обаче има съмнения относно съвместимостта на практиката на Tribunal Supremo (Върховен съд) с членове 6 и 7 от Директива 93/13.

35 От една страна, поставя под съмнение по-благоприятния характер на производството за изпълнение върху ипотекиран имот по отношение на съдебното разваляне на договор за ипотечен кредит на основание член 1124 от Гражданския кодек, последвано от обикновено изпълнително производство. В това отношение посочва, че в обикновеното изпълнително производство потребителят може на практика да спечели време и временно да избегне съдебното отстраняване от жилището му. Освен това от анализа на практиката на Tribunal Supremo (Върховен съд) и текста на член 1124 от Гражданския кодекс следва, че при ипотечни кредити за придобиване на жилище е много вероятно установителният иск на основание член 1124 от Гражданския кодекс да бъде отхвърлен, тъй като този член не се прилага към договори за кредит. Дори ако се приеме приложимостта на член 1124 от Гражданския кодекс към договорите за кредит, запитващата юрисдикция посочва, че отхвърлянето на иска за разваляне на договора не може да се изключи, ако съдът приеме за справедливо да предостави срок на длъжника, каквато възможност е предвидена изрично в този член.

36 От друга страна, според запитващата юрисдикция субсидиарното прилагане на член 693, параграф 2 от LEC, в редакцията му в сила след подписването на договора за ипотечен кредит, вместо обявената за неравноправна договорна клауза, би било проблематично в две отношения.

37 На първо място, съгласно практиката на Съда, по-специално решение от 21 януари 2015 г., Unicaja Banco и Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13, EU:C:2015:21), националният съд може да замести неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба от националното право само „в случаите, когато обявяването на неравноправната клауза за нищожна би задължило съда да обяви недействителността на договора в неговата цялост, излагайки по този начин потребителя на последици, които биха го поставили в неблагоприятно положение“.

38 На второ място — ако се приеме in abstracto за практично субсидиарното прилагане на член 693, параграф 2 от LEC, в редакцията, която е в сила след подписването на договора за ипотечен кредит — наличието на съгласие между страните е основно изискване, предвидено в тази разпоредба, за да може тя да се приложи. В настоящия случай такова съгласие без съмнение произтича от сключването на договора за ипотечен кредит, но именно това съгласие е прието за неравноправно и недействително.

39 Поради всички изложени съображения, които повдигат правни въпроси от значение в контекста на отговора на отправеното от Tribunal Supremo (Върховен съд) преюдициално запитване по дело C-70/17, запитващата юрисдикция счита за целесъобразно и необходимо да отправи до Съда ново преюдициално запитване, за да може евентуално то да бъде присъединено към запитването, отправеното преди това по дело C-70/17.

40 При тези условия Juzgado de Primera Instancia nº 1 de Barcelona (Първоинстанционен съд № 1 Барселона, Испания) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Противоречи ли на членове 6 и 7 от Директива 93/13 национална съдебна практика (решение на Tribunal Supremo (Върховен съд) от 18 февруари 2016 г.), съгласно която, макар клаузата относно предсрочната изискуемост да е неравноправна и макар искането за принудително изпълнение да се основава именно на тази клауза, принудителното изпълнение върху ипотекирания имот не трябва да се прекратява, тъй като продължаването му е по-благоприятно за потребителя, като се има предвид, че при евентуално принудително изпълнение на решение, постановено в исково производство по член 1124 от Гражданския кодекс, потребителят не може да се ползва от процесуалните привилегии, присъщи за принудителното изпълнение върху ипотекиран имот, но без в посочената съдебна практика да се взема предвид, че съгласно последователната и установена практика на самия Tribunal Supremo (Върховен съд) същият член 1124 от Гражданския кодекс (предвиден за договорите, пораждащи насрещни задължения) не е приложим към договора за заем, тъй като това е реален и едностранен договор, който не влиза в сила, докато паричната сума не бъде предадена, и който съответно поражда задължения само за заемополучателя, а не за заемодателя (кредитора), което означава, че ако посочената практика на Върховния съд се приложи в исковото производство, в полза на потребителя може да бъде постановено решение, с което се отхвърля искането за разваляне на договора и за обезщетение, и повече няма да може да се твърди, че продължаването на принудителното изпълнение върху ипотекирания имот е по-благоприятно за потребителя?

2) Противоречи ли на членове 6 и 7 от Директива 93/13 — ако се приеме, че член 1124 от Гражданския кодекс е приложим към договорите за заем или изобщо към договорите за кредит — съдебна практика като посочената, в която при преценката дали за потребителя е по-благоприятно продължаването на принудителното изпълнение върху ипотекирания имот, или е по-неблагоприятно провеждането на исково производство по член 1124 от Гражданския кодекс, не се отчита, че в последното производство исканията за разваляне на договора и за обезщетение може да бъдат отхвърлени, ако съдът приложи условието по същия член 1124 от Гражданския кодекс, съгласно което „съдът постановява исканото разваляне на договора, освен ако не са налице основателни причини, които му позволяват да определи срок“, като се има предвид, че именно при дългосрочните (20 или 30 години) ипотечни заеми и кредити за придобиване на жилища е доста вероятно съдилищата да приложат това основание за отхвърляне на иска по-специално когато действителното неизпълнение на задължението за плащане не е значително?

3) Противоречи ли на членове 6 и 7 от Директива 93/13 — ако се приеме, че за потребителя продължаването на принудителното изпълнение върху ипотекирания имот с последиците от предсрочната изискуемост е по-благоприятно — съдебна практика като посочената, в която се предвижда субсидиарно прилагане на правна норма (член 693, параграф 2 от [LEC]), въпреки че договорът може да продължи да се изпълнява без клаузата за предсрочна изискуемост, и в която се допуска прилагане на посочения член 693, параграф 2 от [LEC], макар да не е налице основното условие в тази разпоредба: наличието в договора на валидна и приложима уговорка за предсрочна изискуемост, каквато уговорка именно е била обявена за неравноправна, нищожна и неприложима?“.

По съединяването на дела C-70/17 и C-179/17

41 С оглед на връзката между дела C-70/17 и C-179/17 съгласно член 54 от Процедурния правилник на Съда те следва да бъдат съединени за целите на съдебното решение.

По преюдициалните въпроси

По допустимостта на преюдициалното запитване по дело C-179/17

42 Испанското правителство оспорва допустимостта на преюдициалното запитване по дело C-179/17 с мотива, че преследваната със запитването цел е да се допълни правната рамка, изложена от Tribunal Supremo (Върховен съд) по дело C-70/17, за да се позволи на Съда да разполага с всички релевантни обстоятелства, за да отговори на поставените по това дело преюдициални въпроси. Целта на преюдициалното запитване обаче е необходимостта от тълкуване на правото на Съюза, а не коригиране на съдържанието на преюдициалните въпроси, поставени по друго висящо пред Съда дело. Освен това испанското правителство поддържа, че поставените от запитващата юрисдикция въпроси се отнасят единствено до тълкуване на правила на националното право.

43 Както отбелязва генералният адвокат в точка 43 от заключението си, следва да се припомни, че съгласно постоянната съдебна практика в рамките на сътрудничеството между Съда и националните юрисдикции, въведено с член 267 ДФЕС, само националният съд, който е сезиран със спора и трябва да поеме отговорността за последващото му съдебно решаване, може да прецени — предвид особеностите на делото — както необходимостта от преюдициално решение, за да може да се произнесе, така и релевантността на въпросите, които поставя на Съда (решения от 29 ноември 1978 г., Redmond, 83/78, EU:C:1978:214, т. 25 и от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 76 и цитираната съдебна практика).

44 Следователно, щом като поставеният въпрос се отнася до тълкуването на правото на Съюза, Съдът по принцип е длъжен да се произнесе. Съдът може да откаже да се произнесе по отправеното от национална юрисдикция запитване само ако е съвсем очевидно, че исканото тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора в главното производство, когато проблемът е от хипотетично естество или още когато Съдът не разполага с необходимите данни от фактическа и правна страна, за да бъде полезен с отговора на поставените му въпроси (решения от 16 юни 2015 г., Gauweiler и др., C-62/14, EU:C:2015:400, т. 25 и от 20 декември 2017 г., Global Starnet, C-322/16, EU:C:2017:985, т. 17).

45 В настоящия случай актът за преюдициално запитване се отнася до тълкуването на членове 6 и 7 от Директива 93/13. Освен това в акта за преюдициално запитване фактическата и правната рамка са описани в достатъчна степен, за да може да се определи обхватът на поставените въпроси. Не изглежда също така, че исканото тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора по главното производство или че проблемът е от хипотетично естество.

46 Накрая, предвид цитираната в точка 44 от настоящото решение съдебна практика въпросът дали запитващата юрисдикция цели да допълни правната рамка на акта за преюдициално запитване, отправено от Tribunal Supremo (Върховен съд) по дело C-70/17, е ирелевантен, за да се прецени допустимостта на акта за преюдициално запитване по дело C-179/17.

47 Следователно преюдициалното запитване по дело C-179/17 е допустимо.

По същество

48 С въпросите си по дело C-70/17 и по дело C-179/17, които следва да бъдат разгледани заедно, запитващите юрисдикции искат по същество да установят дали членове 6 и 7 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че от една страна, когато клауза за предсрочна изискуемост в договор за ипотечен кредит е обявена за неравноправна, може въпреки това да

бъде запазена частично чрез отстраняване на елементите, които придават неравноправния ѝ характер, а от друга страна, дали в противен случай започналото въз основа на тази клауза принудително изпълнение върху ипотекирания имот може все пак да продължи при субсидиарно прилагане на правило на националното право, ако невъзможността да се използва това производство би могла да противоречи на интересите на потребителите.

49 Съгласно постоянната съдебна практика въведената с Директива 93/13 система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на възможностите си да преговаря, така и на степента си на информираност, като това положение води до приемането от негова страна на условията, установени предварително от продавача или доставчика, без да може да повлияе на съдържанието им (вж. по-специално решение от 3 юни 2010 г., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, т. 27 и цитираната съдебна практика).

50 С оглед на това положение на по-слаба страна, Директива 93/13 възлага задължение на държавите членки да предвидят механизъм, който да гарантира, че всяка договорна клауза, която не е индивидуално договорена, подлежи на контрол относно евентуалния ѝ неравноправен характер. В този контекст предвид критериите, посочени в член 3, параграф 1 и член 5 от Директива 93/13, националният съд следва да определи дали с оглед на особените обстоятелства в разглежданията случай такава клауза отговаря на изискванията за добросъвестност, равнопоставеност и прозрачност, установени в Директивата (вж. в този смисъл решения от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, т. 42—48 и от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 40).

51 В настоящия случай от констатациите на запитващите юрисдикции следва, че разглежданите в главното производство клаузи, въпреки че са заимствали член 693, параграф 2 от LEC, в редакцията му в сила към датата на подписване на разглежданите в главното производство договори за ипотечен кредит, в които са включени, трябва да се считат за неравноправни, тъй като предвиждат, че финансовата институция може да обяви предсрочната изискуемост на задължението по договора и да изиска погасяване на заема, след като длъжникът не плати една месечна вноска.

52 В този контекст най-напред следва да се припомни, че съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 запитващите юрисдикции трябва да не прилагат неравноправните клаузи, така че те да нямат задължителна сила за потребителя, освен ако потребителят се противопостави на това (вж. в този смисъл решения от 4 юни 2009 г., Pannon GSM, C-243/08, EU:C:2009:350, т. 35 и от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 65).

53 По-нататък, съгласно практиката на Съда, когато националният съд констатира нищожността на неравноправна клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба, която дава възможност на националния съд да допълни договора, като измени съдържанието на тази кауза (решения от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 73 и от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 77).

54 Така, ако националният съд има правомощието да променя съдържанието на неравноправните клаузи, съдържащи се в такива договори, това правомощие може да засегне предвидената в член 7 от Директива 93/13 дългосрочна цел. Всъщност това правомощие би способствало за премахването на възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя, доколкото продавачите и доставчиците биха били изкушени да използват посочените клаузи, ако знаят, че дори и въпросните клаузи да бъдат обявени за нищожни, договорът ще може да бъде допълнен

в нужната степен от националния съд, така че да се съхранят интересите им (решения от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 69 и от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 79).

55 В случая самото премахване на основанието за изискуемост, което прави разглежданата в главното производство клауза неравноправна, в крайна сметка би означавало да се измени съдържанието на тези клаузи, като се засегне същността им. Поради това не може да се допусне частичното запазване на посочените клаузи, тъй като в противен случай би се нарушил пряко възпиращият ефект, припомнен в предходната точка от настоящото решение.

56 Съдът обаче вече е постановил, че от цитираната в точки 53 и 54 от настоящото решение съдебна практика не следва, че когато договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, не може да се изпълни след премахването на неравноправна клауза, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 не допуска националният съд съгласно принципите на правото на договорите да премахне неравноправна клауза, като я замести с диспозитивна разпоредба от националното право в случаите, когато обявяването на неравноправната клауза за нищожна би задължило съда да обяви недействителността на договора в неговата цялост, излагайки по този начин потребителя на особено неблагоприятни последици, които да му се отразят като наказание (вж. в този смисъл решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 80, 83 и 84).

57 В това отношение Съдът е постановил, че такова заместване е напълно оправдано с оглед на целта на Директива 93/13. Всъщност то съответства на целта на член 6, параграф 1 от Директива 93/13, доколкото тази разпоредба цели замяната на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях, а не да обяви недействителността на всички договори, съдържащи неравноправни клаузи (вж. в този смисъл решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 81 и 82 и цитираната съдебна практика).

58 Ако в положение като описаното в точка 56 от настоящото решение не съществуваше възможност за заместване на неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба и националният съд е длъжен да обяви недействителността на договора в неговата цялост, потребителят може да бъде изложен на особено неблагоприятни последици, като по този начин възпиращото въздействие на унищожаването на договора би било застрашено. Всъщност, що се отнася до договора за заем, такава недействителност поначало води до незабавна изискуемост на остатъка от сумата по заема в размери, които вероятно биха превишили финансовите възможности на потребителя и по този начин биха поставили в неблагоприятно положение по-скоро потребителя, отколкото кредитодателя, който като логична последица не би бил възпрян да включва подобни клаузи в предлаганите от него договори (вж. в този смисъл решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 83 и 84).

59 По аналогични мотиви следва да се отбележи, че в случаите, в които договор за ипотечен кредит, сключен между продавач или доставчик и потребител, не може да се изпълни след премахването на неравноправна клауза, чието съдържание е заимствано от законодателна разпоредба, приложима при съгласие на страните по договора, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 не може да се тълкува в смисъл, че не допуска с цел да избегне недействителността на този договор националният съд да замести тази клауза с новата редакция на референтната законова разпоредба, въведена след сключването на договора, доколкото развалянето на договора би могло да изложи потребителя на особено неблагоприятни последици.

60 В случая разглежданите в главното производство договори се отнасят, от една страна, до отпускането на кредит от банка и от друга страна, до обезпечаването на този кредит с ипотека. Разглежданите в главното производство клаузи, заимствани от редакцията на член 693, параграф 2 от LEC, която е в сила към датата на подписването на договорите, по същество

дават възможност на съответната банка да обяви предсрочно настъпването на падежа по кредита и да изиска плащането на цялата дължима сума при неплащане на каквато и да е месечна погасителна вноска. Запитващите юрисдикции следва да проверят съгласно нормите на националното право и като приложат обективен подход (вж. в този смисъл решение от 15 март 2012 г., Pereničová и Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, т. 32), дали премахването на тези клаузи би довело до това договорите за ипотечен кредит да не могат повече да се изпълняват.

61 В такъв случай запитващите юрисдикции следва да преценят дали развалянето на разглежданите в главното производство договори за ипотечен кредит ще изложи съответните потребители на особено неблагоприятни последици. В това отношение от актовете за преюдициално запитване е видно, че такова разваляне би могло да окаже по-специално влияние върху националните процесуални правила, по които банките могат да си възстановят по съдебен ред неизплатената от потребителите сума от кредита. В случай на разваляне на разглежданите в главното производство договори за ипотечен кредит събирането на вземанията на банките следва да се осъществи чрез обикновено изпълнително производство, докато, ако тези договори се запазят чрез заместване на неравноправната клауза с новата редакция на член 693, параграф 2 от LEC, като се допусне предсрочна изискуемост на задълженията по тези договори, след като длъжникът не е платил поне три месечни вноски, остава приложимо особеното производство за принудително изпълнение върху ипотекиран имот. Тези две производства се различават по-специално по това, че производството по принудително изпълнение върху ипотекираното основно жилище се характеризира с възможността за длъжника да заличи ипотеката върху имота до датата на публичната продан, като внесе дължимите суми, за да получи частично намаляване на задължението, и с гаранцията, че ипотекираният имот няма да бъде продаден на цена, по-ниска от 75 % от оценката му.

62 Такова влошаване на процесуалното положение на съответните потребители обаче, поради прибягване до обикновеното изпълнително производство вместо до особеното производство за принудително изпълнение върху ипотекиран имот, е от значение при преценката на последиците от развалянето на разглежданите договори и както бе констатирано в точка 59 от настоящото решение, за да не се излагат посочените потребители на особено неблагоприятни последици, може да бъде обосновано запитващите юрисдикции да заместят неравноправните клаузи с редакцията на посочения член 693, параграф 2 от LEC, която е в сила след подписването на разглежданите в главното производство договори. Тъй като обаче характеристиките на посочените изпълнителни производства са изцяло в приложното поле на националното право, единствено запитващите юрисдикции следва да извършат необходимите проверки и сравнения в това отношение.

63 От друга страна, ако тези юрисдикции стигнат до извода, че съответните договори за ипотечен кредит могат да се изпълняват без разглежданите в главното производство неравноправни клаузи, те следва в съответствие с цитираната в точка 56 от настоящото решение съдебна практика да не приложат тези клаузи, освен ако потребителят се противопостави на това, по-специално ако последният счита, че принудителното изпълнение върху ипотекирания имот въз основа на такава клауза ще бъде по-благоприятно за него от обикновеното изпълнително производство. Всъщност по принцип договорът трябва да продължи да се изпълнява без друго изменение освен произтичащото от премахването на неравноправните клаузи, доколкото съгласно нормите на вътрешното право съществува правна възможност така да се запази договорът (вж. в този смисъл решение от 26 януари 2017 г., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, т. 71).

64 С оглед на гореизложените съображения на поставените по дела C-70/17 и C-179/17 въпроси следва да се отговори, че членове 6 и 7 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че от една страна, не допускат обявена за неравноправна клауза за предсрочна изискуемост в договор за ипотечен кредит да бъде запазена частично чрез отстраняване на елементите, които придават неравноправния ѝ характер, когато такова отстраняване ще доведе до изменение на

съдържанието на посочената клауза, като се засегне същността ѝ, а от друга страна, тези разпоредби допускат националният съд да преодолее недействителността на такава неравноправна клауза, като я замести с новата редакция на законовата разпоредба, от която е заимствана тази клауза и която е приложима при съгласие на страните по договора, при условие че съответният договор за ипотечен кредит не може да бъде изпълняван при премахване на посочената неравноправна клауза и развалянето на договора в неговата цялост ще изложи потребителя на особено неблагоприятни последици.

По съдебните разноски

65 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (голям състав) реши:

Членове 6 и 7 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкуват в смисъл, че от една страна, не допускат обявена за неравноправна клауза за предсрочна изискуемост в договор за ипотечен кредит да бъде запазена частично чрез отстраняване на елементите, които придават неравноправния ѝ характер, когато такова отстраняване ще доведе до изменение на съдържанието на посочената клауза, като се засегне същността ѝ, а от друга страна, тези разпоредби допускат националният съд да преодолее недействителността на такава неравноправна клауза, като я замести с новата редакция на законовата разпоредба, от която е заимствана тази клауза и която е приложима при съгласие на страните по договора, при условие че съответният договор за ипотечен кредит не може да бъде изпълняван при премахване на посочената неравноправна клауза и развалянето на договора в неговата цялост ще изложи потребителя на особено неблагоприятни последици.

Подписи